

Jászai Mari.

Irta Füredy F. Gusztáv.

Most lesz ötvenedik évfordulója annak, hogy Jászai Mari a Nemzeti Színház tagjainak a sorába lépett. Az irodalmi világ, a mely a magáénak valja őt, a színház, a melynek színpadán annyi babért aratott a közönség, a melynek oly sok élvezetet szerzett kiváltságos művészetével, vasárnap ünnepelni fogja, őszintén, szeretettel. S az ünnepi estén ott lesz gondolatban az egész magyar nemzet, hogy lerója hátláját a nagyasszonynak, a ki ötven esztendeje hirdeti az ország legelső színpadáról magyar szó erejével az emberi gondolatot.

Az ünnepnek mindenki örül, csak maga a jubiláns tiltakozik még mindig a hála és szeretet hangos megnyilatkozása ellen, mert — mint maga mondotta — a színpad, a melyen ő áldoz a művészetnek, templom, a hová földi hiúságok nem hatolhatnak.

Valóban, Jászai Mari mindvégig minden földi hiúságtól megószultán állt a közönség előtt, a mely őt ötven éven át az elsők között emlegette s egy félszázadon át, mint a magyar nemzet művészet büszkeségét dődelgette. Tisztelte benne a legnagyobb magyar tragikát, a ki a külföld hírességeit is megrendítette művészetének tartalmával, egyéniségének nagyságával, de mindenekelőtt őseredetiségével, a mely győzhetetlenné, a szó teljes értelmében mással összehasonlíthatatlanná tette.

Csodálatos pálya a Jászai Marié és csodálatos az ő művésze. Hol kezdte? Istenem, valahol hűfűl, a statiszták meg az egyszavas szereplők sorában. Onnan indult hódító útjára olthatatlan lelkesedéssel a művésze járnt, azonkívül páratlan szorgalommal és vasenergiával, hogy a kitűzött célt elérhesse. Ismerjük ezt az utat! Sok nélkülözés, sok keserű csalódás, sok meg nem értés, kivált a mikor valami újat hozunk; mert minden, a mi új, csak nehezen

tőri át magát az elismerésig. A kóristaságon kezdte és azóta ötven éven át a görög tragédiák és Shakespeare műalkjainak olyan világát tárta elénk, a melyről a színpadi ábrázolásban előtte fogalmunk sem volt. Ezzel írta be a nevét a történelem lapjaira. Nő létre a magyar szellemi élet hősei közé küzdötte föl magát.

Előtte csak Blaha Lujza, Prielle Kornélia és Laborfalvi Róza voltak ötvenes jubilémsok, de egyik sem küzdött olyan nehezen a babéért, mint ő. Nagy kortársa, a nemzet csalogánya, Blaha Lujza, a magyar dal szárnyain lopta meg magát a szívekbe, énekelve hódította meg a magyar közönséget és olyan kinészekkel gazdagította a magyar kultúrát, a melyek soha eléggé nem értékelhetők. Amde Jászai Mari még messzebbre, a magyar drámai színművészet olyan magasságaiha és mélységeibe vezetett el bennünket, a hová nélküle soha sem juthattunk volna el. Mert ne feledjük, mi volt a mai drámai művészetünk ötven évvel ezelőtt.

A gondviselés Egressy Gábor, a nagy tragikus után adott nekünk egy igazi tragikát, egy nőt, a kiből oroszán lelke lakozott; egy igazi Volunniát, egy igazi Margit királynét, a ki a szívekbe markolt és a lelkünkben szunnyadó értelemeket játszva korbácsolta föl.

Mindez azonban csak színészi képesség, a mely — ha még oly nagy is — mulandó, a színésszel együtt elenyésző Jászai Mari nemcsak színész volt mindvégig, hanem a magyar nyelv hőroldja is, ékes szavú lafosza, a ki a nyelv nemességén és tisztaságán féltékenyen őrködött. Semmit sem gyűlölt és kárhóztatott annyira fájdalmas keserűséggel, mint az ujmodt beszédet, a mely egy idő óta színpadainkon honos lett. A Jászai Mari magyar beszéde mindig nemes veretű volt, szintiszta és sohasem új. Nem kicsi dolog ez egy olyan korszakban és világban, a mely az íyesmível nem törődik s az ilyen kérdés fölött játszva suhan tova. Jászai Mari a klasszikus tragédiákban éppen úgy, mint a törté-

neti drámákban igaz-vérig magyar tudott maradni a magyar szó hatalmával.

Egy másik elvitathatatlan érdeme, a mely igazi nagyságát hirdeti, hogy a mit produkál, mindig eredeti és frissen ható. Soha, senki által nem látott originalitás, egyenesen és közvetlenül a lelke mélyéből fakadó, megdöbbenően őszinte és igaz, nem holmi csalafinta mimelése az érzelmek végtelen skálájának, hanem tökéletes átérzése mindannak, a mit ábrázol. Minden egyes alakításában egyéniségének monumentalitásával nyugöz le bennünket, minden alakítása külön tanulmányt érdemelt. mint a hogyan ő maga is hosszas és nagyon fárasztó tanulmányok után viszi minden alakját a közönség elé. Művésze ezernyi követelésével kezdettől fogva tisztában volt és lángoló lelkesedéssel igyekezett azoknak megfelelni. Sohasem közletről nézte a dolgokat, mindig a látolba vetette pillantását és nagy messzeségekből hozta el nekünk a legnagyobb értékeket a színpadi ábrázolás terén. Nemes egyszerűségét, a jellemző erőt, a kifejezés páratlan gazdagságát, eszményi beszédművészetét, királyi méltóságát, — mind olyan dolgokat, a melyeket — ha nem a természet ruházta föl velők — mag pótolni páratlan fegyverzettségével, hogy egész Én-je folyton annak a művészetnek a szolgálatában álljon, a melynek kora ifjuságától papnöje kívánt lenni.

Maga mondja, az élet nem volt kiméletes vele szemben. Tizenegy éves korában maradt magára és ez időtől íchelet magával, a mit akart, senki sem törődött vele. A színpad felé a hajlamai és a véletlenek hánytak-vetellék ijesztő kerülökkel. A mikor pályát elérte és színpadra jutott, mohón esett a tanulásnak, a mi kételői fegyver lett a kezében: és az egyik felét maga ellen fordította. Kérlelhetetlen bírói nevelt sajátmagából, maga ellen. A mi aszszony volt benne, az lett legnagyobb ellensége. Szégyelte és tiltkolta sajátmagával vivott harcait, a melyek már majdnem vezetéssé váltak reá nézve,

éppen, mert teljesen egyedül, végtelenül egyedül kellett azokat kiküzdenie. A mikor magára maradt a durva étellel, ifjan, senkitől sem ápolva, senkitől sem gondozva, csak úgy árván, elhagyatottan, mint az utsalí magános virág, védtelenül, az Isten nagy szabadége alatt — egyensúlyt, harmóniát keresett a dolgoztó napok igáját viselő fáradt ember és a megismerés gyönyöreinek vasárnapját ünneplő lélek között. Ekkor vezette a jó sors egy bölcs ember szívéig, a kinek föltárta kínlódsájt. Ideje volt! De erre is meg kellett érnie.

— Az a világitó eszü ember pedig — írja emlékezéseiben — a két keze közö fogta széles fejemet és belecsókolt könnyes arcom kelős közepébe. — Harmóniát akar, minek az? Mit csinálna veled odabenn? Csak a mi onnan kilép, a mi a lelkéből megszületik, abban legyen összhang — szölt és ezzel meggyógyított.

Igen, csak a mi a lélek mélyéből lép ki és onnan születik, az tesz nagyvá. Hiába bámuljuk a világot magunk körül, saját magunkba kell fordítanunk tekintetünket. Jászai Mari korán ébredt ennek az igazságnak a tudatára és ez az ő titka maradt.

Hogy Jászai Marit egészen megismerhessük, olvasnunk kell híres könyvét, a melyet *Szinész és közönség* címmel adott ki. Sok önvallomás van a könyvben elszórva, egy küzdelmes pálya minden oldalról való megvilágitásával és egy nagy egyéniség önarcképével. Ilyen sorok magyar színész tollából még nem kerültek elő. Minden magyar színésznek betéve kellene tudnia ezt a könyvet, hogy merítsen belöle hazaszeretetet, lelkesedést a mestersege iránt, vessen le minden hü cifrátkodást, a mely maradandóra soha nem vezet, tanuljon a lélek mélyébe hatolni, a hol kiapadhatatlan kincsek nyugosznak, csak érteni kell ahöz, miként lehet kikovácsolni. De olvasni kellene állandóan a könyvet az ifju nemzedéknek is, hogy okuljon belöle: ha göröngyös is az ut a cél felé és ezernyi leküzdhetetlennek látszó akadállyal teli, még sem járhatatlan.

Jászai Mari sohasem ismert akadályokat, az élet apró bosszantásaival nem törödött. Ha diesér-

ték, azzal elintézettnék érezte magát, a ki fölött napirendre tértek. De a kritika küzdelemre hívta, a mely életet jelentett. Így fogta fel hiwatását. Elvitatázhatatlanul ama művészeink egyike, a ki hosszú pályáján mindenütt a legrajongóbb híveket találta. Voltak idők, a mikor a kritika támadásainak egész fergetéggel kellett szembenéznie, de ő állta a megpróbáltatásokat. Volt benne pozitív tartalom, volt benne művészi tudat, következetesség szívósság és főleg rendíthetetlen hit. Nem kicsi dolog az, hogy valaki egész életén át a saját husát és vérért tartsa lángok fölé, a melyeket a meg nem értés növel magasra. Támadták? Diadalmaskodott!

Azt mondja Heine, tűz kell ahhoz, hogy az embereket lángra lobbantsuk, akár a szeretet lángjára, akár a gyűlöletére. Jászai Mariban pedig volt tűz, mindeneket elborító és mindeneket felemésztő tűz, a mely megtisztított minden salaktól, minden üres, lélektelen játéktól, kecses, édeskés, természetellenes, hizelgő beszédétől a színpadon, a miben nincs se az, a mit szentnek, se az, a mit áhítatosnak mondunk. Hogy egy ilyen ember nem lehet a régi jó világ nyugodt színházbajárójának csendes színjatszója, az magától értetődik. A mikor mint Medea ott állt a színpadon gyermekeivel szemben, és ezek elfordultak tőle, olyan egetverő fájdalom tört ki belőle, hogy belesápadtunk, hogy valósággal aggodalom szállta meg a lelkünket. Ezt a művészetet lehetetlen bárki máséval összehasonlítani. Ez nem közönséges színészkedés, olesó hatásvadászat, ez bensőséges élet és tartalom, a mely a lélek mélyéből tör elő és felemel. A Jászai Mari színjátászása a dolgok lényege, magát a fogalmat abszorbeálja. Számára a színpad megközelítő kifejezője lesz szellemének, nézeteinek, hitének, létének; játéka megtanít minket arra, mennyire haladtunk a színpadi művészetben és az ő játéka mellett és körül el is némul minden, mert ő ilyenkor tökélet kovácsol számunkra a színművészet szerszámaival a legnagyobb írók eszméiből.

Igen, ez Jászai Mari, a ki előtt most megállunk, hogy köszöntsük őt hódolattal, szeretettel és örülle annak, hogy a miénk s itt van közöttünk.